



Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 6 Sayı: 26 Volume: 6 Issue: 26

Bahar 2013 Spring 2013

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

GÖÇ, ENTEGRASYON VE DİN: AVRUPA'DA YAŞAYAN TÜRKLER BAĞLAMINDA BİR DEĞERLENDİRME

MIGRATION, INTEGRATION AND RELIGION: AN EVALUATION IN THE CONTEXT OF THE TURKS LIVING IN EUROPE

Sefer YAVUZ*

Öz

Göçmenlerin karşılaştıkları -aynı zamanda göç ettikleri toplumu da çok yakından ilgilendiren- en önemli problemlerden biri şüphesiz entegrasyondur. Entegrasyonun çeşitli boyutlarından bahsedilebilir. Ancak hem göç eden birey ya da toplumsal küme hem de göç alan toplum ya da ülke açısından öne çıkan boyutu sosyo-kültürel entegrasyondur. Sosyo-kültürel entegrasyonun özü göç edenlerin sahip oldukları sosyo-kültürel yapı ile göçle gelip yerleştikleri toplumun hali hazırda sahip olduğu sosyo-kültürel yapı arasındaki uyumsuzluklardır.

Bu çalışmada Avrupa'ya göç eden Türkler bağlamında aile, dil ve dinin sosyo-kültürel yapının oluşum ve şekillenmesindeki merkezi rolüne dikkat çekilerek, toplumsal uyum sürecindeki işlevleri analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa'da yaşayan Türkler, Göç, Entegrasyon ve aile, Entegrasyon ve dil, Entegrasyon ve din.

Abstract

One of the most important problems faced by migrants and, of course, interested deeply immigrant-receiving society/societies is integration. It is mentioned various dimensions of the integration. However, its primary dimension, in terms of both migrant persons or social groups and immigrant-receiving society, is socio-cultural integration. The essence of the socio-cultural integration problems is disharmonies between the socio-cultural structure of migrants and socio-cultural structure of immigrant-receiving society.

In this paper, pointing out the central role of religion, family and language in the process of formation and development of the socio-cultural structure in context of Turks who migrated to Europa, it will be analyzed their functions in process of socio-cultural integration.

Keywords: Turks living in Europa, Migration, Integration and family, Intagration and language, Integration and religion.

* Yrd. Doç. Dr., Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi.

Göç, İç Göç ve Dış Göç

Belli bir zaman ve coğrafi mekân düzleminde insanların ya da insan topluluklarının fiziksel hareketini/yer değiştirmesini ifade eden göç olgusu, tarihin ilk zamanlarından beri karşılaşılan oldukça karakteristik ve tipik bir toplumsal fenomendir. Bu açıdan bakıldığında insanlık tarihi bir bakıma göçlerin tarihi olarak nitelendirilebilir (Günay, 2003:35).

“Göç” fenomeninin sosyal bilimlerin ve sosyolojinin önemli araştırma konularından biri haline gelmesi ise daha çok “Sanayileşme”nin 18. yüzyılın sonları ile 19. yüzyılın başlarında ortaya çıkarak toplumlarda hızlı bir sosyo-ekonomik, kültürel değişim ve dönüşümlere sebep olması zamanlarına kadar geri götürülebilir. Sanayileşme sonrası ortaya çıkan ulus devlet anlayışı ve gerektirdiği siyasi yapılanma, hatta ulus devletin bağımsızlık ve egemenliğinin göstergesi olarak görülen siyasi sınırlar, her ne kadar ülkeler arası nüfus hareketliliğinin, dolayısıyla dış göçün önünde engeller oluşturmuş ise de, yasal veya yasal olmayan yollardan çeşitli nedenlerle çok sayıda insanın sınırları aşarak başka ülkelere göç etmesini durduramamıştır.

Çok sayıda ve çok çeşitli sebeplerden kaynaklanarak, değişik şekil ve süreçlerde gerçekleşen bu olgunun toplumsal yapı, toplumsal hayat ve toplum kültürü üzerinde sebep olduğu değişim ve dönüşümlerin etki ve sonuçları da son derece çeşitli, karmaşık ve köklü olmaktadır. Bu değişim ve dönüşümlerin beraberinde getirdiği etkileşim ve uyum süreçleri de hem göç eden hem de alan toplum bakımından derin ve karmaşık sosyo-kültürel sonuçları beraberinde getirmektedir(Günay, 2003:35).

Göçün neden olduğu geniş çaplı ve derin değişimler bir taraftan sosyolojik araştırmaların en önemli konuları arasında yer alırken, diğer taraftan ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi gibi çok boyutlu sonuçlarının oluşu, dolayısıyla çok sayıda kişi, kurum ve kuruluşu ilgilendirmesi çeşitli boyutlarıyla farklı disiplinleri de ilgilendiren konu ve kavramları kapsamasını dolayısıyla çok yönlü ve disiplinlerarası bir yaklaşımla açıklanması gereğini gündeme getirmektedir.

Ülkemiz göç veren önemli ülkeler arasında yer almasına rağmen konu ile ilgili bilimsel çalışmaların son derece sınırlı olduğu görülmektedir. Her şeye rağmen bu konudaki çalışmaların artırılması gerekmekte, aksi takdirde birçok sorunun büyümeye devam ederek bir süre sonra çözülemez hale geleceği unutulmamalıdır.

Çok çeşitli boyutları ve yine çok çeşitli sonuçlarından bahsedilen göç olgusunun nedenleri de şüphesiz çok çeşitlidir. Bunlar itici ve çekici faktörler olmak üzere iki ana kategoride toplanabilir. İtici faktörlerin sebep olduğu zorunlu veya çekici faktörlerin sebep olduğu isteğe bağlı/gönüllü insan göçü tarihin her döneminde rastlanan ve günümüzde de devam ederek sosyo-kültürel ve ekonomik değişimlere neden olan yaygın bir olgudur(Kocabıyık, 2006: 37). Çok boyutlu bir yapıya sahip olan göç olgusunu bazen tek bir nedenle açıklamak mümkün iken, çoğu zaman da iç içe geçmiş birçok sebepten bahsetmek kaçınılmaz olmaktadır.

Zorunlu göçler genellikle siyasal veya dinsel bir takım nedenlerle, savaş, sel, yangın ve deprem gibi felaketler neticesinde, baskılardan kurtulma, düşünce ve fikir hürriyeti elde etme gibi sebeplerle bir topluluğun hali hazırda yaşamını devam ettirdiği bir coğrafyadan istekleri dışında göç etmeye zorlanması halidir.

Diğer taraftan temelinde çekici bir takım faktörlerin yattığı kısaca refah ve istihdam arayışı olarak özetlenebilecek isteğe bağlı/gönüllü göçler ise dört amaçla gerçekleşir: birincisi, kazanç, kâr ya da ticari amaç taşıyan göçler, ikincisi, sistematik kolonizasyon sonucu gerçekleşen göçler, üçüncüsü; göç rekabeti sonucu gerçekleşen göçlerdir. Sonuncusu ise işgücü/iş bulma, çalışma ve istihdam amaçlı göçlerdir ki, bunlar genellikle toplumlar ya da ülkeler arası gelişmişlik farklarından kaynaklanır. 19. yy da Amerika’ya gerçekleşen göç ya da yakın geçmişte Türkiye’den Batı Avrupa ülkelerine gerçekleşen göç gibi(Oran, 2001: 70). Göç hareketlerinin en fazla karşılaşılan türlerinden olan uluslararası işgücü göçü, sebep oldukları

sosyo-ekonomik, siyasal ve kültürel sorunlar bakımından dünya toplumlarını ve bizim toplumumuzu da diğer göç hareketlerinden daha fazla meşgul etmiştir ve etmektedir. İş gücü göçünde yukarıda bahsedilen problemler daha ileri boyutlarda yaşanmaktadır denebilir.

İş gücü göçünün temel sebepleri arasında sosyo-ekonomik yapının zayıf olması, güven arayışı, hızlı şehirleşme ve sanayileşme, sosyal yapıda ortaya çıkan değişiklikler sayılabilir. Yakın geçmişte toplumların yaşadığı hızlı şehirleşme ve sanayileşme refah ve istihdam kaygısıyla özellikle alt gelir grubu ve kırsal kesimden birçok insanın ve ailenin ilçe ve kasaba merkezlerinden ya da köylerden kent merkezlerine göç etmesini gündeme getirmiştir. Yurtdışına gerçekleşen göç, bir taraftan böyle bir iç göç hareketi ile hedeflerine ulaşamayanlar(Suğanlı, 2003: 38) ile diğer taraftan hiç iç göç hareketi içinde bulunmamış/bulunamamış kimse ve ailelerin refah ve istihdam arayışlarının belki de daha ümit dolu alternatifi haline gelmiştir.

Dış göç hareketi doğal olarak az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelere daha gelişmiş olarak tasvir edilebilecek ülkelere doğru gerçekleşmiştir. Bu anlamda Avrupa ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri gelişmiş ülkeler olarak göçlerin başlıca merkezleri haline gelmiştir(Kocabıyık, 2006: 38). Türkiye’de genel olarak 1950’li yıllarda başlayan iç göç hareketleri, 1960’lı yıllarda da dış göçle devam etmiştir(Altıntaş, 2008: 25).

Batı Avrupa Ülkelerine Gerçekleşen İş Gücü Göçünün Kısa Tarihçesi

Değişik faktörlere dayanan dış göç hareketleri yakın geçmişte birçok ülkeyi etkisi altına alarak dalgalar halinde tüm dünyaya yayılmış, geniş kapsamlı küresel bir süreçtir(Ayrıntılı bilgi için bakını: (Günay, 2003: 38). Ülkemizden ise bazı Batı Avrupa ülkelerine doğru gerçekleşen işgücü göçü 1950 sonları ve 1960’ların ilk yıllarında başlamış ve günümüzde de devam etmektedir. Hernekadar 1973 yılındaki petrol krizinden kaynaklanan ekonomik duraklama göç hareketini bir süreliğine kesintiye uğratsa da “aile birleşimi” şeklinde devam etmesine engel olamamıştır(Kocabıyık, 2006: 38).

En büyük dış göçün gerçekleştiği ülke Almanya olmuştur. Avrupa ülkeleri ve özellikle Almanya’ya gerçekleşen göç hareketinin temelinde bu ülkeden gelen iş gücü talebi vardır. II. Dünya Savaşından sonra orta yaş ağırlıklı olmak üzere genel bir nüfus kaybı ile karşı karşıya kalan Almanya’da ABD’nin "Avrupa’yı Yeniden İnşa Programı ve Marshall Yardımı Planları" çerçevesinde önemli istihdam alanları oluşmuştur. İş gücü ihtiyacını gündeme getiren bu durumun yanı sıra Federal Ordunun kurulması ve çok sayıda gencin orduya katılması da ülkede iş gücü ihtiyacını arttırmıştır(Suğanlı, 2003: 30).

Türkiye’den gerçekleşen dış göçün büyük oranda Avrupa ülkelerine yönelmesinin temelinde bireysel açıdan daha çok ve kolay kazanmak daha güvenli bir gelecek yatarken devlet açısından ise işsizliğe ve ülkedeki döviz açığına çözüm bulmak ön plana çıkmaktadır(Gitmez, 1983: 103).

1950’lerden başlayıp günümüze kadar devam eden dış göç süreci beş aşamada ele alınabilir: birinci aşama dış göç hareketinin başladığı 1950’li yılları kapsar. Bu yıllarda daha çok bireysel girişimler ya da özel araçlarla sınırlı sayıda göç gerçekleşmiştir. İkinci aşama 1960 yılından sonraki dönem olup siyasal düzelemde gerçekleşen ikili anlaşmalara dayalı olarak düzenli ve planlı göçlerin yaşandığı dönemdir(Günay, 2003:39). Bu dönemde Avrupa ülkelerinden sırasıyla Almanya’nın ardından 1964 yılında Avusturya, Belçika ve Hollanda, 1965 yılında Fransa ve 1967 yılında İsveç’le işgücü anlaşmaları yapılmıştır(Abadan Unat, 2006: 58). Üçüncü aşama 1970’li yıllar ve özellikle 1973 dünya petrol kriziyle başlayan ekonomik kriz, yabancı işçi alımının durdurulması, yasadışı göçmenlere yasal statü kazandırılması, aile birleşmeleri ile karakterize olur. Dördüncü aşama 1980 sonrası dönem olup daha çok göçmen çocukların eğitim sorunları, getto yaşamı, çeşitli örgütlenme faaliyetleri, sığınma istekleri ve eve dönüşü teşvik eden yasaların gündemde olduğu dönemdir. Beşinci dönem ise 1990’larda başlayıp günümüze kadar devam eden ve içinde bulunduğumuz süreci karakterize eder. Bu döneme daha çok yabancılar yasası, kimlik problemleri, yabancı düşmanlığı, etnik ve dinsel

örgütlenmelerin yaygınlaşması ve siyasal hak talepleri damgasını vurmuştur(Günay, 2003:39-40). Ayrıca bu dönemde fertlerin anavatanlarının sınırlarını aşarak başka ülkelere seyahat etmesi bakımından çeşitli küreselleşme aktörlerinin de göç olgusuna ivme kazandırdığı görülmektedir(Yağbasan, 2008: 310).

Dış göçün yoğun bir şekilde yaşanmaya başladığı 1960'lı yıllar Türkiye'sine baktığımızda yaklaşık 28 milyona ulaşan bir nüfusa sahip olduğunu görürüz ancak bu nüfusun büyük bir bölümü kalifiye olmayan iş gücünden meydana gelmektedir.1960-1990 yılları arasındaki 30 yıllık sürede Türkiye nüfusu yaklaşık iki katına ulaşmıştır. Ekonomik kaynaklar, alt yapı ve coğrafya bu hızlı nüfus artışı karşısında yetersiz kalmıştır. Diğer taraftan Türkiye'nin çevresindeki Yugoslavya, Yunanistan, İspanya, Portekiz ve İtalya gibi ülkelere kıyasla daha büyük ve genç bir nüfusa sahip olması da iş gücü ihracatı yapan önemli bir ülke haline gelmesinde etkili olmuştur(Suğanlı, 2003: 35).

Türkiye'den Avrupa'ya iş gücü göçü kapsamında giden ilk işçi kafilesi 1957 yılında Almanya'ya gönderilen 12 kişilik gruptur. Daha sonraki yıllarda sayının gittikçe artması üzerine 31 Ekim 1961'de Türk-Alman İşçi Mübadelesi Anlaşması imzalanmıştır(Nuruan ve diğerleri, erişim 06.04.2012: 7).

Almanya'ya göç eden Türkler ilk yıllarda Heim denen özel hazırlanmış işçi yurtlarında yaşamaya başlamışlardır. Bu durum göçmenlerin içinde buldukları Alman toplumundan dışlandıkları hissini güçlendirmiştir(Bedirhan, 2009: 3). Göçmenlerin Heim ve daha sonraları "getto" tabir edilen bölgelere yerleşmesi/yerleştirilmesi, içinde buldukları Alman toplumundan dışlanmışlık görüntüsünün yanısıra, uyum deneyimlerinin geleceği açısından olumsuz bir etki yapmıştır. Her ne kadar zamanla göçmenlerin Alman toplumuyla aynı yaşam koşullarını paylaşmaları söz konusu olsa da, günümüzde birçok Alman kentinde, Türklerin ve diğer yabancıların çoğunluğunu oluşturduğu "getto" yerleşimleri varlığını korumaktadır. Toplumdan dışlanmışlık duygusunu çalışma yaşamında, okulda ve gündelik yaşamında hisseden yabancıların sığındığı bu mekânlar, kimliksel dayanışma ve kolektif var oluş duyularının güçlendiği aykırı bölgelerdir(Bedirhan, 2009: 3).

İstatistiklerden anlaşıldığı kadarıyla, dış göç ağırlıklı olarak kırsal kesimden gerçekleşmiştir(Eren, 2007: 274). Bu durum da uyum problemlerinin ortaya çıkmasında önemli bir faktördür. Yurtdışına işçi göçünün en yoğun olduğu 1961-1973 yılları arasındaki dönemde yaklaşık 780 bin işçi dış göçle tanışmış bunların %82'si Batı Avrupa ülkesine göç etmiş ve bunların yaklaşık %84 gibi çok büyük bir oranı Almanya'ya göç etmiştir(Mürevellioğlu, 2000: 71-72). Yine konuyla ilgili başka bir araştırma verilerine göre de özellikle 1963 ve 1979 yılları arasında Türkiye'den yurt dışına göç eden işçilerin, % 33'ü Marmara Bölgesinden, % 23'ü İç Anadolu Bölgesinden, % 15'i Ege bölgesinden, %12,5 Karadeniz Bölgesinden ve % 10'u Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerindedir(Suğanlı, 2003: 35-36). Bu dönemden sonra işçi alımları yavaşlamış, 1980'lerden sonra ise tamamen durdurulmuştur(Nuruan ve diğerleri, erişim 06.04.2012: 8).

Avrupa ülkelerinin dışında özellikle 1974 yılından itibaren Türkiye'den Kuzey Afrika, Orta Doğu ve Körfez ülkeleri ile Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Rusya Federasyonu ve Bağımsız Devletler Topluluğu'na da iş gücü göçü gerçekleşmiştir. Türkiye Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının 1996 ve 1997 yılı raporlarına göre düzenlenen aşağıdaki tabloda da görüleceği gibi en az göçün gerçekleştiği dönem 1980'lerden sonraki dönemdir. Bu verilere göre 1993-1997 yılları arasında Türkiye'den en fazla iş gücü göçü gerçekleşen ülke Bağımsız Devletler Topluluğu iken ikinci sırada Suudi Arabistan gelmektedir. En fazla göç alan Avrupa ülkesi Federal Almanya iken en az göçün görüldüğü Avrupa ülkesi de Belçika olmuştur. Yine bu raporlara konu olan dört yıl boyunca göç eden toplam işçi sayısı 26 bin civarındadır. Bu dönemde en fazla göç alan Avrupa ülkesi olan Federeal Almanya'ya yaklaşık 10 bin Türk işçi göç etmişken en az göç alan ülke olan Belçika'ya gerçekleşen göç sayısı sadece 10'dur.

Tablo 1: 1993-1997 Yılları Arasında Yurt Dışına Gönderilen İşçiler

Ülkeler	Yıllar				
	1993	1994	1995	1996	1997
Federal Almanya	1.999	2.032	2.246	2.443	1.800
Avusturalya	166	139	248	97	21
Avusturya	82	10	16	5	1
Belçika	2	1	1	2	2
Fransa	8	17	13	16	9
Hollanda	12	12	13	5	2
İsviçre	32	13	18	31	13
SuudiArabistan	35.826	13.050	14.529	5.635	7.657
Libya	2.549	1.869	1.753	2.063	1.833
B.Devletler Top.	21.303	41.837	35.731	25.943	16.980
Diğerleri	1265	2.165	4.915	4.457	5.003
Toplam	63.244	61.145	59.483	40.697	33.321

Kaynak: ÇSGB, Y.İ.H.G.M., 1996 Yılı Raporu, Ankara, 1997; s.5; ÇSGB, Y.İ.H.G.M., 1997 Yılı Raporu, Ankara, 1998, s.5.

2000'li yılların başlarında Almanya'da bulunan Türk işçi sayısı yaklaşık 326 bin Hollanda'da 309 bin, Avusturya'da 134 bin, İsviçre'de 80 bin, İngiltere'de 79 bin ve Belçika'da 70 bin civarındadır. İsveç, Danimarka, İtalya, Norveç ve Finlandiya'da ise sayı daha da azdır(Günay, 2003: 41). 2000'li yılların ortalarına doğru Almanya'da bulunan yaklaşık 2 milyon 100 bin kişi, Avrupa'daki toplam Türk vatandaşlarının %67'sini, diğer ülkelerdeki toplam Türk vatandaşlarının ise %61'ini oluşturmaktadır. F. Almanya'da işçi olarak bulunan yaklaşık 560 bin kişi ise Avrupa'daki Türk işçilerinin %69'unu bütün dünyadaki Türk işçilerinin ise yaklaşık %57'sini oluşturmaktadır(Mürevellioglu, 2000: 71-72).

Aynı yıllarda Türkler'in en çok göç ettiği bazı Avrupa ülkelerinin sahip oldukları göçmen nüfusun toplam nüfuslarına oranı yaklaşık %3 ile %26 arasında değişmektedir. Buna göre toplam nüfusu içinde en fazla göçmen nüfusa sahip olan ülke yaklaşık %26 ile Luxemburg olup onu %23'le İsviçre, % 12 ile Almanya, yaklaşık %11 ile Fransa, %9'la İngiltere ve yaklaşık % 7 ile Belçika takip etmektedir(Eren, 2007: 269). Türklerin 1967'de Almanya'daki toplam yabancı nüfus içindeki oranı %9.5 iken bu oran 1997'de %28'e yükselmiştir. Diğer taraftan toplam Türk nüfus içinde istihdamda olanların oranı 1967'de %76 iken, 1997'e gelindiğinde %28'e düşmüştür(Mürevellioglu, 2000: 76). Yaş bakımından değerlendirildiğinde göçmen işçiler toplam nüfusun en genç kesimini oluşturmaktadır. Örneğin, Almanya'ya göç eden kadınların %50'si, Fransa ve Hollanda'ya göç edenlerin ise %67'si 20 yaşın altındaki gençlerden oluşurken, Belçika'da bu oran %76'lara ulaşmaktadır(Günay, 2003: 42).

Türkiye Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nun 31.12.2010 verilerine göre AB ülkeleri arasında en çok Türk vatandaşı bulunan ülke Almanya'dır, ardından sırasıyla Fransa, Hollanda, Avusturya, İngiltere, Danimarka, Yunanistan ve Belçika gelir. 2008 verilerine göre Belçika'nın nüfusu 10,6 milyon civarındadır. Belçika'da 180 bin civarında Türk vatandaşı yaşamaktadır. 140 bini aynı zamanda Belçika vatandaşıdır ve büyük çoğunluğu Flaman Bölgesinde, geri kalanı ise sırasıyla Brüksel ve Valon Bölgelerinde yaşamaktadır.*

* 2009 yılında TBMM bünyesinde kurulan, Prof. Dr. Mehmet Zafer Üskül, Mustafa Ataş, Ahmet Koca ve Çetin Soysal ve B. Emrah Biçer'den oluşan komisyon 21-25 Eylül 2009 tarihleri arasında Belçika'da incelemelerde bulunmuş ve TBMM Belçika Raporu adıyla bir rapor yayınlamıştır. Komisyonun amacı başta göç ve iltica konuları olmak üzere, ülkede yaşayan Türk toplumunun ekonomik, sosyal ve siyasal hayata katılım, toplumla uyum ve eğitim sorunlarının tespit edilmesi, ırkçılık ve yabancı düşmanlığı iddialarının araştırılması, tespit edilen sorunların yapılacak resmi

Tablo 2: 2010 Yılı Verilerine Göre AB Ülkeleri'nde Bulunan Türk Vatandaşları

Ülkeler	Vatandaş Sayısı	Bağımlı Çalışan	Bağımsız Çalışan	Toplam Çalışan	İşsiz Sayısı
ABÜlkeleri					
F. Almanya	1.629.480	474.382	70.000	544.382	141.484
Fransa	459.611	190.794	5.000	195.794	21.275
Hollanda	372.728	115.100	12.900	128.000	17.000
Avusturya	110.678	36.900	3.000	45.500	8.541
İngiltere	52.893	17.953	4.505	22.458	4.279
Danimarka	57.129	29.066	4.000	33.066	4.406
Yunanistan	48.880	3.563		3.563	
Belçika	39.419	7.923	1.793	9.716	6.675
İsveç	67.731				
İtalya	20.882	6.414		6.414	
Finlandiya	5.825				
Polonya	3.253	1.586		1.586	
İspanya	3.395	1.097		1.097	
İrlanda	1.472	800		800	
ÇekCumh.	1.487	475		475	
Malta	400	360		360	
Lüksemburg	472	242		242	
Portekiz	637	120		120	
Slovakya	161	88		88	
Litvanya	45	35		35	
Letonya	95				
Slovenya	122	20		20	
Estonya	72	6		6	
Macaristan	5.814				
Toplam	2.911.284	886.924	101.198	993.722	203.660

Kaynak: <http://www.csgeb.gov.tr/csgebPortal/diyih.portal?page=yv&id=1> (erişim 04.05.2012)

Büyük çoğunluğu Almanya'ya olmak üzere çeşitli Avrupa ülkelerine göç eden Türk vatandaşları başlangıçta geçici statüde, "misafir işçi olarak görülmüşler, bu çerçevede bazı uygulamalara maruz kalmışlardır(Bedirhan, 2009: 3). Almanya'ya göç edenler özellikle Almanlar tarafından tercih edilmeyen, ağır fiziki güç gerektiren ve düşük ücretli işlere yerleştirilmişler(Suğanlı, 2003: 34), bu durumdan kaynaklı bir takım sağlık sorunları ve iş kazalarına maruz kalmışlardır. Ancak zamanla koşullar iyileşmiş ve pek çok sektörde önemli pozisyonlar elde ederek göç ettikleri ülkelerin siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel hayatına önemli katkılar yapmışlardır. Öyleki, 2000'li yılların başlarında Avrupa'daki Türk işletmelerinin sayısı 140 bin sağladıkları istihdam ise 640 bin kişidir. Bu işletmelerin 330 bin kişiye istihdam sağlayarak yaklaşık yıllık 33 bin Euro ciro yapan 70 bin adedi Almanya'da faaliyet göstermekte olup Avrupa'daki bütün işletmelerin yıllık toplam cirosu 50 milyar Euro'yu aşmaktadır. Bunların yanı sıra Batı Avrupa'daki Türklerin tüketim harcamalarının ise yıllık 23 milyar Euro olduğu belirtilmektedir(Günay, 2003:41).

Sosyo-Kültürel Entegrasyon

Hem göç eden topluluk hem de göç alan toplumu ilgilendiren uyum problemlerini açıklamak için bir takım kavramlardan bahsetmek kaçınılmazdır. Bunların başlıcaları bütünleşme/entegrasyon(integration), aynılışma/benzeşme(acculturation) ve erime/eşitlenme ya da asimilasyon(assimilation) kavramlarıdır. Gerek bütünleşme gerek aynılışma-benzeşme ve gerek erime kavramları muhtemel bir kültürleşmenin sonucu olarak ortaya çıkar. Kültürleşme, iki ya da daha fazla kültürün etkileşimi sonucu değerler, inançlar ve davranışlardaki değişme sürecidir. Bu dinamik süreçte karşı karşıya gelen kültürlerin her birinde de bir miktar değişme görülebilir(Yarma, 2006: 27).

Tükçe'ye "bütünleşme" olarak tercüme edilen ve İngilizce'de "integration" kelimesiyle ifade edilen kavram, bir topluma özgü çeşitli kurum ve kuruluşlar, meslek kuruluşları, kimlikel bir takım özellikler taşıyan birlikler, etnik gruplar, kültür grupları ve çeşitli topluluklar arasındaki birbirini tamamlama, içice geçme, kaynaşma ve ahenk durumunu ifade eder. Bütünleşme aynı zamanda bir süreci işaret eder. Toplum meydana getiren bireylerin ve onların oluşturduğu çeşitli ve farklı ünitelerin karşılıklı bağımlılık ve ahenk içerisinde bir düzen oluşturmaları sürecidir. Bu süreç bireyler bakımından içinde buldukları toplum ya da grubun hâkim değerlerini kendilerine mâl etmek ve dolayısıyla toplumun sosyo-kültürel değerlerini kazanarak onunla uyumlu bir duruma gelmek şeklinde seyreder(Altıntaş, 2008: 38-39). Bireysel düzlemde genel olarak iki boyutta belirginleşir: birincisi üyelerin gruba karşı sahip oldukları "duygusalılık" ikincisi karşılıklı "davranışları"dır. Duygusalılık grup üyelerinin gruba aidiyet duyguları; paylaşılan değerler ve bu değerlere bağlılık, diğer gruplar ve onların üyelerine karşı "biz" duygusu içinde olmak; kişisel işlerine olduğu kadar grup girişimlerine de zaman ve efor harcamak gibi durumlarda açığa çıkar. Böyle duygular ile sosyal bütünleşme arasında doğru orantılı bir ilişki vardır, bir başka ifadeyle bu tip duygular güçlü ise sosyal bütünleşmenin de güçlü olduğu; zayıf ise sosyal bütünleşmenin de zayıf olduğu söylenir. Sosyal bütünleşmenin ikinci boyutu, davranışlardır. Davranışlar bireyler arasındaki sosyal etkileşimin yoğunluğu ve sıklığına, bir başka ifadeyle, sosyal mesafeye gönderme yapar. Sosyal mesafe küçük olduğu zaman, yani, üyeler arası etkileşimin sıklığı ve yoğunluğu yüksek olduğu zaman grup içindeki sosyal bütünleşmenin güçlü olduğu; diğer taraftan sosyal mesafe büyük olduğu zaman da sosyal bütünleşmenin zayıf olduğu söylenir. Sosyal bütünleşmenin bu iki boyutu her ne kadar ayrılabilirse de çok yakından ilişkilidir. Çünkü genellikle duyguların güçlü olduğu dönemlerde sosyal etkileşimin yoğunluğu ve sıklığı artarken, duyguların zayıf olduğu dönemlerde etkileşimin yoğunluk ve sıklığı azalır(Scott 1976: 607).

Aynışma-benzeşme (acculturation) ise baskın bir kültüre benzeşmek suretiyle onunla "aynışma" (Günay, 2003: 36) demektir. Göçmenlerin buldukları ülkenin dilini ve kültürünü hiçbir şekilde öğrenmeden o toplumda yaşamlarını sürdürmeleri hem kendileri hem de buldukları ülkeler açısından ne kadar sorunlu ve kabul edilemez ise, diğer taraftan kendi dillerini ve kültürlerini tamamen terk etmeye zorlanmaları da aynı ölçüde sorunlu ve kabul edilemez bir durumdur. Sosyalleşmenin bir sonucu olarak baskın kültürün bir şekilde içselleştirilmesi veya baskın kültürle aynışma, benzeşme durumları bu kavramla ifade edilmekte olup asimilasyon(erime / eşitlenme) kavramı ile yakınlığı dikkat çekmektedir.

Asimilasyon(erime/eşitlenme) ve a-kültürasyon(acculturation) arasındaki fark ise şu şekilde tespit edilebilir. Sosyalleşmenin belli düzeyde benzeşme veya aynışmaya neden olması a-kültürasyon kavramıyla ifade edilirken, benzeşmenin veya aynışmanın son aşaması/ileri durumu asimilasyon kavramıyla ifade edilir(Nuruan ve diğerleri, erişim 06.04.2012: 9). Bu anlamda asimilasyon a-kültürasyonun son aşamasından ibarettir denebilir. Güçlü/baskın bir kültürün daha zayıf bir kültürle etkileşimi sonucunda zayıf kültürün kendi içinde dönüşerek erimesi/eritilmesi; bireyin başka bir toplumda veya azınlık ya da göçmen bir topluluğun başka bir toplumla etkileşimi sonucunda özgün sosyo-kültürel kimliğini kaybederek baskın kültür içinde eriyip yok olmasıdır(Ayrıntılı bilgi için bakınız: Giddens 1999: 251).

Sosyo-kültürel yapıda entegresyon, a-kültürasyon ya da asimilasyonla sonuçlanmayan karşılıklı etkileşim, göçmen topluluğun kültürel farklılıklarını kendi içinde sürdürmesiyle dışlanarak "marjinalleşme" ya da içine kapanarak dış toplumdan "soyutlanma" gibi karmaşık bir takım sonuçlara da yol açabilir(Günay, 2003:36).

Entegresyon Sürecinde Aile

Uyum süreci bütün boyutlarıyla ele alınıp değerlendirilmelidir. Bu süreçte hem göç edenlerin hem de göç ettikleri toplumun sorumlulukları vardır. Göçmenlerin üzerine düşen yaşadıkları topluma kendi kültürlerinden kopmadan en iyi şekilde entegre olmak iken, göç ettikleri toplumun üzerine düşen ise bu yolda gerekli zeminin hazırlanmasıdır. Kendi

toplumsal yapılarından ve sosyal değişmeden kaynaklanan kuşaklar arası sürtüşmenin yanı sıra, sahip oldukları kültürel kimlik ile göç ettikleri medeniyetin kimliği arasındaki sürtüşmelerden doğan kültürler/uygarlıklar arası sürtüşme de göçmenlerin uyum sürecini şekillendirmektedir(Kocabıyık, 2006: 40).

Her ne kadar aile içi ilişkiler daha muhafazakâr bir atmosferi işaret etse de göçün en fazla etkilediği toplumsal kurumların başında aile gelir. Aile içi dayanışma, ailenin uyum kabiliyeti ve sorunlarla baş etme becerisi gibi özellikler, bir taraftan bireylerin göçle karşılaştıkları birçok sorunu çözmelerini kolaylaştırırken, bu özelliklerden yoksun olan ailelerin bireyleri benzer sorunlarla baş etmede zorlanabilirler(Nuruan ve diğerleri, erişim 06.04.2012: 10) Uyum sürecini olumsuz etkileyen bir başka ikilem de aile içi ve kamusal alan anlayışıdır. Göçmen kamusal alanda farklı, aile içinde farklı davranış kalıplarını sürdürmeye çalışmaktadır, belki de bir anlamda zorlanmaktadır. Aile içi ilişkilerde ağırlıklı olarak kendi ülkelerinden taşınan din-türel (sosyo-kültürel, dinsel) bir takım değerler geçerliliğini –bazen biçimsel de olsa- korurken; okul ve benzeri sosyal alanlarda ise, içinde buldukları topluma özgü bir yaşama biçimine uyma zorunluluğu da önemli bütünleşme problemlerine kaynaklık etmektedir(Altıntaş, 2008: 91).

Almanya'ya göç eden ilk kuşak göçmenler, dini ve sosyo-kültürel amaçlı örgütlenmeler içine girerek genel olarak toplumun geri kalanından kopuk, "sosyal kapanma" olarak tanımlayabileceğimiz bir yaşam biçimi geliştirmişlerdir. İkinci ve özellikle üçüncü kuşak ise, daha öncekilerin yaşadığı dil, din, gelenek ve davranış kalıpları konusundaki ikilemleri aşmayı kısmen başarmıştır(Altıntaş, 2008: 90-91). Üçüncü kuşak, Almanya'da doğan ya da bu ülkeye doğduktan hemen sonra gelen, sosyalizasyon sürecinin birinci ve ikinci aşamalarını bu ülkede tamamlayan, temel eğitimini de bu ülkede almış olan nesildir(Hasırcı, 2008: 53). Ülkenin kültürel değerleriyle sosyalleşerek kimlik kazanmış, çoğu yaşadıkları ülke vatandaşlığına geçmiş gençlerdir. Dolayısıyla bu durum onların aile içi ilişkilerinden, sosyo-kültürel değerlere bakışına kadar oldukça geniş bir yelpazede pek çok ilişkisini etkilemektedir(Kocabıyık, 2006: 41). Ancak bu etkilerin her zaman olumlu bir çizgide seyrettiğini söylemek mümkün değildir. Bu gençler birden fazla grupla özdeşleşme süreci yaşamaktadırlar(Kocabıyık, 2006: 45). Almanya'da yaşayan Türkler üzerinde yapılan bir araştırmada, bu ülkede doğup büyüyenlerin, yani ikinci ve daha çok da üçüncü kuşak olarak isimlendirilen, Almancayı çok iyi bilen ve eğitim düzeyleri diğerlerine oranla daha iyi olan kuşağın, şiddet olaylarına daha çok eğilimli oldukları tespit edilmiştir(Bedirhan, 2009: 5).

Diğer taraftan her ne kadar önemli bir yol kat etmiş olsalar da ikinci ve üçüncü kuşağın hem kendi anadillerine hem de içinde buldukları ülke dillerine tam anlamıyla hâkim olacak düzeyde bir dil becerisi kazanamadıkları da görülmektedir. Bu durumun arka planında bir takım sosyo-kültürel yönelimler vardır. Öyle ki, 2009 yılında yayınlanan ve Norveç'teki Türk öğrenciler üzerinde yapılan bir araştırma verilerine göre, bu ülkelerdeki Türkler Türkçeyi en çok aileleriyle ve Türk arkadaşlarıyla iyi iletişim kurmak için kullandıklarını belirtmişlerdir(Ayrıntılı bilgi için bakınız: Belet, 2009: 82 ve Yağbasan, 2008: 329). Diğer taraftan 2007 yılında Almanya'nın çeşitli şehirlerinde 402 denek üzerinde yapılan bir başka araştırma verilerine göre de burada yaşayan Türkler Türkçeyi aile ve arkadaşlarıyla iletişim kurmak için kullandıklarını ifade etmektedir(Yağbasan, 2008: 329).

Entegrasyon Sürecinde Dil Ve Eğitim

Göçmenlerin genel eğitim düzeylerinin düşük olması ile dil konusundaki problemler de uyumu güçleştirmiş, demografik olarak hemşehrilik ve aile bağları temelinde, genellikle sosyo-ekonomik düzeyi düşük bölgelerde yoğunlaşmaya başlamışlardır(Nuruan ve diğerleri, erişim 06.04.2012: 8).

2005 yılında yapılan bir araştırmaya göre uyum sorunu yaşanan alanların arasında dil %66 ile ilk sırada yer almaktadır. Bunu yaklaşık %63 ile kültürel tutum ve davranışlar, %55 ile iş hayatı takip etmektedir. Devlet kurumları ile sorun yaşadıklarını belirtenlerin oranı, yaklaşık

%53, din konusunda uyum sorunu yaşayanların oranı ise yaklaşık %51'dir. Son olarak günlük ilişkilerinde uyum sorunu yaşayanların oranı yaklaşık %42 olarak tespit edilmiştir.

Tablo 6: Uyum Sorunu Yaşanan Konular

Uyum Sorunu Yaşanan Konular	%
İş hayatı	54.9
Gündelik ilişkiler	41.9
Alman makamlarıyla ilişkiler	53.5
Kültürel değer, tutum ve davranışlar	63.2
Dil konusu	66.4
Din konusu	50.6
Diğer	2.4

Kaynak: <http://www.athgm.gov.tr/upload/mce/eskisite/files/almanya.pdf>, erişim 06.04.2012, s.53

Görüldüğü gibi uyum sorunu yaşandığı belirtilen her bir alanın oranı oldukça yüksektir ve rakamsal olarak yakın değerler içermektedir. Bu durum her bir sorunun alanının birbiriyle yakından ilişkili olmasıyla da açıklanabilir.

Uyum sorunu yaşanan problem alanlarının önemine göre bir değerlendirme yapıldığında Almanya'daki Türkler'in yaşadıkları ve yaşamakta oldukları en önemli sorun alanlarının başında %32 ile işsizlik gelmektedir, ikinci sırada yaklaşık %14'le dil sorunu, üçüncü sırada da %10'la Almanların ön yargıları ve dördüncü sırada yabancı düşmanlığı gelmektedir. Diğer sorunlar arasında sırasıyla, aile parçalanması, çifte vatandaşlık, sosyal güvenlik, kuşak çatışması, örgütlenme eksikliği gibi maddeler sayılabilir.

Tablo 3: Yaşanan/Yaşanmakta Olan En Önemli Problem/Problem Alanı

Problem Alanı	Sayı	%
İşsizlik	455	32.6
Yabancı düşmanlığı	112	8.0
Ailedeki sorunlar	26	1,9
Aile parçalanması	95	6,8
Dil sorunu	193	13,8
Sosyal güvenlik	64	4,6
Vize işlemleri	10	0,7
Çifte vatandaşlık	72	5,2
Almanların önyargıları	139	10,0
Örgütlenme/dayanışma eksikliği	48	3,4
Kuşak çatışması	48	3,4
Uyuşturucu/alkol kullanımı	19	1,4
Diğer	87	6,2
Toplam cevap	1394	91,4
Cevapsız	131	8,6
Toplam	1525	100,0

Kaynak: <http://www.athgm.gov.tr/upload/mce/eskisite/files/almanya.pdf>, erişim 06.04.2012, s. 46.

Yabancı düşmanlığını önemli bir sorun olarak görenler arasında bu durumun son yıllarda artış gösterdiğini söyleyenlerin oranı yaklaşık %56'dır. Diğer taraftan deneklerin %31'i ise sadece marjinal gruplarda yabancı düşmanlığına rastlandığını belirtmiştir. Görüldüğü gibi bu araştırmaya göre yabancı düşmanlığının varlığını bir şekilde kabul edenlerin oranı yaklaşık %87'dir denebilir.

Tablo 4: Yabancı Düşmanlığı Konusundaki Düşünceler

Yabancı Düşmanlığı Konusundaki Düşünceler	Sayı	%
Yabancı düşmanlığı yoktur	109	7,1
Son yıllarda yabancı düşmanlığında bir artış yaşanıyor	851	55,8
Yabancı düşmanlığı sadece marjinal gruplarda var	474	31,1
Diğer	35	2,3
Toplam cevap	469	96
Cevapsız	56	33,7
Toplam	1525	100,0

Kaynak: <http://www.athgm.gov.tr/upload/mce/eskisite/files/almanya.pdf>, erişim 06.04.2012, s.63

Bu durum göçmenlerin Almanya’da bulunma sürelerine göre değerlendirildiğinde “yabancı düşmanlığı” ve “Almanlar’ın önyargılarının” genel olarak Almanya’da bulunma sürelerine paralel olarak arttığı görülmektedir.

Diğer taraftan “dil”i önemli bir sorun olarak görenler ile Almanya’da kalış süreleri arasında ise ters orantı olduğu anlaşılmaktadır. Başka bir ifadeyle Almanya’da kalış süresi arttıkça “yabancı düşmanlığını” ve “Almanların önyargılarını” problem olarak görenlerin sayısı da artış göstermektedir. Ancak dil sorununda durum tam tersidir. 35 yaş ve üstü göçmenler arasında dili sorun olarak algılayanların oranı %4 iken bu oran 1-5 yıl arasında Almanya’da bulunanlar arasında yaklaşık %34'lere ulaşmaktadır. Bu durumun iki açıklaması olabilir. 35 yaş ve üstü göçmenler ya yeteri kadar uzun bir zamandan beri Almanya’da buldukları için Almanca’yı öğrenmişler ya da yaşları gereği dili fazla kullanmadıklarından önemli bir sorun olarak algılamamaktadırlar. 1-5 yıldan beri Almanya’da bulunan göçmenler ise göç ettikleri süre kısa olduğundan dili hala önemli bir sorun olarak yaşamaktadırlar.

Tablo 5: Almanya'da Kalış süresine Göre Dil, Yabancı Düşmanlığı ve Önyargılar

Almanya'da Kalış süresi/yıl	Dil Sorunu	Almanların Önyargıları	Yabancı düşmanlığı
1-5	% 33.8	% 4.4	% 4.4
6-10	% 22.8	% 2.0	% 5.9
11-20	% 16.0	% 9.2	% 8.2
21-30	% 9.5	% 12.9	% 7.8
31-35	% 8.8	% 11.0	% 8.8
35+	% 4.1	% 13.3	% 8.9

Kaynak: <http://www.athgm.gov.tr/upload/mce/eskisite/files/almanya.pdf>, erişim 06.04.2012, s. 47

Almanya’da yapılan başka bir araştırmaya göre de göçmen çocukları en fazla okulla ilgili problem yaşamaktadır. Okulla ilgili problemlerde sosyo-kültürel uyum ve dil sorunlarının yanı sıra göçmen çocuklarına geldikleri ülkelere göre farklı muameleler yapılmasının da etkili olduğu belirtilmekte, genellikle doğu ülkelerinden gelen çocukların dışlandığını, ABD ve Norveç gibi batı ülkelerinden gelen çocukların ise tam aksi bir muamele gördükleri vurgulamaktadır(Akbalık ve diğerleri, 2003: 3).

Gerek dille ilgili sorunlar gerekse sosyo-kültürel uyumla ilgili problemleri besleyen en önemli durumlardan biri şüphesiz göçmenlerin çoğunlukla kendi sosyo-kültürel ortamlarında kısmen dışa kapalı bir hayatı tercih etmeleridir. Buna, Türklerin hem aile içinde hem de yakın çevre ilişkilerinde ağırlıklı olarak Türkçe’yi kullanmayı tercih etmeleri, arkadaş seçiminin çoğunlukla Türklerden olması, haber alma ihtiyaçlarını Türk medya kuruluşlarının yayınlarından karşılamaları, yatırımlarını çoğunlukla Türkiye’de değerlendirmeleri, tatillerini genellikle Türkiye’de geçirmeleri, anavatanları ile ilişkilerinin genel olarak yoğun olması ve sürelilik arz etmesi(Yağbasan, 2008: 328-329), Türkler’den oluşan mahallelerde yaşamaları, Türklerle birlikte çalışmalarını gibi pek çok durum örnek gösterilebilir.

Avrupa ülkelerine göç eden Türkler çeşitli nedenlerle göç ettikleri ülke dilini fonksiyonel bir şekilde kullanamaz iken diğer taraftan kendi anadillerinden de uzaklaşmaktadırlar. Öyle ki, bazı Avrupa ülkelerindeki Türk öğrenciler Türkçeyi, sadece aileleriyle ve Türk arkadaşlarıyla iyi iletişim kurmak, derslerde başarılı olmak gibi nedenlerle öğrendiklerini belirtmektedirler. Dolayısıyla Türkçe’nin daha çok aile içi ilişkiler ile arkadaş çevresiyle iletişim amaçlı sınırlı bir kullanım alanı olduğu anlaşılmaktadır(Belet, 2009: 82).

Bu ve benzeri durumlar göçmenlerin özellikle de ikinci ve üçüncü kuşağın hem kendi anadillerini hem de göç ettikleri ülkenin dilini tam olarak öğrenemediklerinin bir göstergesidir. İki dili de tam olarak bilememe sorunu(Can ve Can, 2009: 124) olarak ifade edilen bu durum göçmenlerin hem aile içinde hem de okulda bir takım iletişim problemleri ve öğrenme güçlükleri ile karşı karşıya kalmalarına neden olmuş, öğrenme güçlüğü, örneğin Türklerin en yoğun buldukları Almanya’da Türk çocuklarının daha çok özel eğitim kurumlarına

gönderilmesine yol açmıştır(Günay, 2003: 43). İki dili de tam olarak bilememe sorununun birden fazla resmi dilin söz konusu olduğu Belçika gibi ülkeler düzleminde bir yönüyle problemi hafifleteceği iddia edilebilse de, diğer taraftan tam bir bütünleşme için birden fazla yabancı dilin öğrenilmesi gereğinden dolayı daha çetrefil uyum problemlerine yol açacağı tahmininin daha ağırlık kazandığını görmek hiç de zor değildir.

Entegrasyon Sürecinde Kimlik Ve Din

Kimlik duygusu bir boyutuyla bireyin içinde olup biten bir olgudur. Bedensel yapımız, değer yargılarımız, inançlarımız, yaşadıklarımız ile cinsiyet, yaş, statü gibi birçok faktörle yakından ilgilidir(Budak, 2000: 451). Diğer taraftan kimlik duygusu bireyin dışında olup bitenlerle de çok yakından ilgilidir. Çünkü kimlik, birincil gruplarda elde edildikten sonra ikincil gruplarda gelişerek olgunlaşır(Yücekök, 1997: 73). Örneğin geleneksel giyim-kuşamı, davranışları, yaşayışı ve çocukların eğitimindeki etkin rolü ile kadın, aile ortamında geleneksel halk dindarlığı ve kültürünün canlı bir biçimde hayatıyet bulup süreklilik kazanmasına, dolayısıyla kimlik oluşumuna önemli katkılar sağlar(Günay, 2003: 39). Diğer taraftan bireylerin birlikte zaman geçirdiği, kurumsal ortamlar da normları paylaştıkları bir sosyal öğrenme sürecidir(Toprak, 2007: 82). Bu anlamda bireyin gelişimi süreci baştan sona bir kimlik edinme süreci olarak değerlendirilebilir(Göka, 2006: 294). Dolayısıyla kimlik edinme süreci hem bireysel, hem toplumsal, hem kültürel ve hem de tarihsel bir süreç olma özelliği taşımaktadır(Ortaylı, 2006: 82).

Avrupa'ya göç edenler arasında en büyük kimlik problemi yaşayan kuşak ikinci ve daha sonraki kuşaklardır. 1960'larda başlayan ve dalga dalga Avrupa'nın çeşitli ülkelerine yayılan Türk göçü sonucunda bu ülkelerde bugün sayıları dört milyonu aşan bir Türk nüfusu söz konusudur. Bunlar, yaşadıkları ülkelerin ekonomik, sosyal, siyasal demografik yaşamında göz ardı edilemeyecek kadar önemli bir güç haline gelmiştir. Önemli bir kısmı içinde buldukları ülkelerde doğup büyümüş, o ülkenin okullarında eğitimlerini tamamlamış, dolayısıyla, İngilizce/Almanca/Fransızca gibi dilleri rahatlıkla yazıp konuşabilen, iletişim problemini çözmüş ve daha da önemlisi yaşadıkları ülke vatandaşlığına kabul edilmiş kimselerdir. Dolayısıyla bu kuşağın Avrupa kültür değerlerinin baskın olduğu bir toplumsal çevrede sosyalleşip sosyo-kültürel kimliklerini oluşturdukları, doğumlarından itibaren bu toplumun bir parçası olarak toplumsal hayata katıldıkları aşikardır. Doğal olarak bu kuşak kendilerinden önceki kuşaktan farklı bir tablo çizmektedir(Kocabıyık, 2006: 41).

İki dilli ve çok kültürlü bir toplumda yetişen bu bireyler için benlik saygısının gelişimi çok önemlidir. Kendi kültürel benliğini kazanamayanların, başka toplumların değerlerine saygı duymaları, dolayısıyla yaşadıkları toplumla sosyo-kültürel uyum içinde olmaları beklenemez. Sağlıklı bir kültürel kimlik, farklı kültürel değerlere uyum sağlamayı da kolaylaştıracaktır. Aksi takdirde kendine güvenleri zayıf olan topluluklar kendi değerlerine körü körüne sarılarak yaşadıkları toplumdan uzaklaşır ve içine kapanırlar(Bedirhan, 2009: 5). Bu durum ise önemli bütünleşme problemlerine yol açar.

Bir toplumda bütünleşme ve uyum süreçlerin hepsi biri birbiri ile yakından ilgilidir. Ancak bazı olgular merkezi bir konuma sahiptir. Bunlardan biri de dindir. Kimlik oluşturma başta olmak üzere çoğu sosyo-kültürel unsur az veya çok, doğrudan ya da dolaylı olarak bir şekilde dinden etkilenir. Kaynağı ne olursa olsun, fenomenolojik olarak bakıldığında dinlerin insan kültür ve medeniyetlerindeki etkisi ve yeri göz ardı edilemez(Altıntaş, 2008: 91).

Her ne kadar on dokuzuncu yüzyılın sonlarından itibaren din olgusunun özellikle kolektif aidiyet anlayışında önemini yitirmesi(Ahmad, 2006: 84). gündeme gelse de bireysel düzlemde ve göç gibi çeşitli kimlik unsurlarının önem kazandığı durumlarda etkisini artırarak devam ettirdiği bir gerçektir. Özellikle göç ettikleri toplumdan dışlanan bireyler, farklı bir kültüre veya toplumsal yapıya geçiş sürecinde ortaya çıkan anomi durumunda duygusal tatmin bağlarını yitirdiklerinden(Berger, 1993: 50-51) dini bağlarının daha fazla önem ve güç kazanacağı öngörülebilir. Öyle ki, marjinalleşme sonucu ortaya çıkan etki ve tepkiler ile

kültürel kimlikler alanında yaşanan sorunlar, göçmenlerin dinî yaşayışı, kültürü, inançları, değerleri, normları, pratikleri, dinî tutum ve davranışları üzerinde derin yankılar uyandırmış, köklü değişim, dönüşüm, uyum, uyumsuzluk ve tepkilere yol açmıştır(Günay, 2003: 63). Dışlanmaların da etkisiyle Avrupa'daki Türkler'in gettolaşması sürecinde din diğer işlevlerinin yanısıra bir tür tampon mekanizma olarak kendine merkezi bir yer bulmuş, dolayısıyla dini eğilimler güçlenmiş, ibadet yeri ve Kur'an kurslarının sayısında hızlı bir artış gözlenmiştir(Eren, 2007: 285). Avrupa'daki Türk göçmenler üzerinde yapılan bir araştırmada yurtdışına göçün üzerinden on beş yıl geçtikten sonra dini tutumları bakımından kendilerini nasıl değerlendirdikleri sorusuna yaklaşık % 59'u "dine olan ilgisinin arttığını" beyan etmiştir. Kendilerini "çok dindar" görenlerin oranı yaklaşık % 11, "dindar" görenlerin oranı % 46 ve "dine karşı ilgisizler" in oranı % 3'tür. Daha yakın zamanlarda yapılan bazı araştırma verilerine göre de kendilerini "çok dindar" olarak değerlendirenlerin oranı % 7, "dindar" olarak değerlendirenlerin oranı yaklaşık % 65, "dindar olmayanlar" in oranı % 24.5 ve "hiç dindar olmayanlar" da %3'tür. Yine bu deneklerin, % 55 dinî vecibelerini yerine getirdiklerini, % 36'sı herhangi bir dini kuruluşa üye olduklarını belirtmiştir. Yetişkinlerin % 95'i "çocuklarının dinî yükümlülükleri yerine getirmesini" istemekte; %85'i "dinsiz yaşamın insanlar için iyi bir şey olmadığını" beyan etmektedir. Ancak burada kastedilen dini yükümlülükler arasında çoğunlukla halk inanış ve adetlerinin oluşturduğu folklorik bir takım unsurların da yer aldığı önemle vurgulanmaktadır(Günay, 2003: 56-58). Son dönemlerde Almanya Köln bölgesinde yaklaşık 500 kişi üzerinde yapılan bir araştırmada da deneklerin %75'i kendilerini orta dindar olarak nitelendirirken arasına ibadet ettiklerini ifade edenlerin oranı %61 dir(Ayrıntılı bilgi için bakınız: Altıntaş, 2008: 179-181). Benzer birçok araştırmaya rastlamak mümkündür. Ancak birçoğunun verilerine göre din göçmenlerin hayatında önemli bir yere sahiptir ve bu önem giderek artmaktadır.

Avrupa'da yaşayan özellikle ikinci ve üçüncü kuşak göçmenler üzerinde yapılan bazı araştırmalarda da her ne kadar dini bilgileri zayıf da olsa, benzer eksiklikler nedeniyle temel bazı dini ibadetleri yerine getiremeseler de büyük çoğunluğunun din ve tanrı inancına sahip oldukları ve kimlik referansları arasında dinin kendine önemli bir yer bulduğu tespit edilmiştir. Aynı araştırmaya göre aile ve yakın çevre, dini inançların aktarılmasında birinci derecede önemli rol oynarken medya ve kamuoyundaki olumsuz imajlar gençlerin İslam'a bakışını olumsuz etkilemektedir. Dolayısıyla Türk gençleri arasında sembolik bir dindarlığın geliştiğini söylemek mümkündür(Kocabıyık, 2006: 44-45). Köln Bölgesi Türkiye Cumhuriyeti Başkonsolosluğu Din Hizmetleri Ateşeliği verileri esas alınarak bu bölgedeki göçmenler üzerinde yapılmış fetvalarla ilgili bir araştırmada da fetva isteyen 1480 kişiden en çok fetva talebinin % 29 ile öğrencilerden geldiği, ikinci sırada %15'le evhanımları ve %14'le emeklilerin yer aldığı görülmektedir. Yine aynı araştırma verilerine göre fetva isteyenlerin %30'u -ki bu en yüksek orandır- psiko-sosyal konularla ilgili fetvalar istemişlerdir. Bunu %29 ile ibadet, %20 ile muamelat ve %15 ile ise itikadi konular takip etmektedir(Ayrıntılı bilgi için bakınız: (Altıntaş, 2008: 163-172). Bu araştırma da görüldüğü gibi din özellikle genç göçmeler arasında her ne kadar sembolik bir görünüm arz etse de hala önemli bir önemli bir referans kaynağı olma özelliğini korumaktadır. Ayrıca fetva talep edilen konuların başında psiko-sosyal konular gelmektedir. Bu da ikinci ve özellikle üçüncü kuşak göçmenlerin içinde buldukları sosyo-kültürel problemlerin yansımaları olarak yorumlanabilir. Psiko-sosyal konulardan sonra ikinci en fazla fetva istenen boyut ibadet/ritüel boyutudur. İbadetlerin dinin en fazla görünür hale geldiği ve dini tecrübenin topluluk olarak yaşanmasına imkân veren boyutu olduğu hesaba katılırsa bu sonuçların pek de şaşırtıcı olmadığı anlaşılacaktır.

Caminin göçmenlerin dini hayatında önemli bir yeri vardır. Dini eğitimi hangi kuruluşlardan alacakları, buralarda dini eğitim verecek kimselerin eğitimi ve istihdam koşulları gibi konular hala birçok ülkede tartışma konusu olsa da(Eren, 2007: 278) hali hazırda sosyo-kültürel kimliklerinin şekillenmesinde "cami" nin üstlendiği rol göz ardı edilemez.

Dış göçün ilk zamanlarında Türk işçilerinin dini tecrübelerini ifade edecekleri cami gibi bir takım dinsel kurumlardan yoksun oldukları anlaşılmaktadır. Dini mensubiyetin ön plana

çaktığı durumların ölüm, evlilik gibi bir takım toplumsal olaylar olduğu görülmektedir. Diğer taraftan bir takım ibadetlerin fabrikalarda veya iş yerlerinde gizli ve bireysel ya da en fazla aile içi uygulamalar şeklinde yerine getirildiği belirtilmektedir. Yine bu yıllarda Batı Avrupa ülkelerinin başkentleri ile Müslümanların yoğun olarak bulunduğu bazı büyük şehirlerde ancak onlu sayılarla ifade edilecek kadar cami veya mescit bulunduğu, bunların da ancak Cuma ve Bayram namazları gibi toplu yapılması gereken ibadetler vesilesiyle tam fonksiyon icra ettiği anlaşılmaktadır(Günay, 2003: 45). İlerleyen zamanlarda vakit namazları, özellikle de Cuma ve bayram namazları gibi ibadetler bir ibadethane ihtiyacını gündeme getirmiş, bu ise ihtiyacı karşılamak amaçlı bir takım örgütlemelere sebep olmuştur. Böylece kiralanmış ya da satın alınan çeşitli yapılar bu amaç için kullanılmış, evsahibi ülkelerin yasal imkânları elverdiği oranda da gerekli mimari özellikleri taşıyan mekânlar tedarik edilerek camiye dönüştürülmüştür(Eren, 2007: 279-280). 1970 başlarında bütün Batı Avrupa ülkelerinde Müslüman ibadet yerlerinin sayısı 50 civarında iken, 1980'lerde 2 bin ve 1990'larda 3 bine (Günay, 2003: 47) ulaşarak hızlı bir artış kaydettiği görülmektedir.

Göçmen için cami çok daha farklı ve çeşitli fonksiyonlara sahiptir. İbadethane işlevinin yanı sıra bir sığınma ve muhafazakâr kimlik oluşturma enstrümanı, öğrenci yurdu, kütüphane, spor kulübü, kantin, lokanta, berber, hamam, gibi birçok üniteyi de kapsar. Kısacası göçmenlerin sosyo-kültürel ve dini yaşamlarının merkezinde yer alan cami en önemli sosyalleşme odaklarından iken buralarda görev yapan din görevlileri de en etkin sosyalleştirici aktörler olarak işlev görürler(Günay, 2003: 59).

Avrupa'daki Müslümanların genel dağılımına baktığımızda, dünya verilerine paralel bir dini-mezhepsel farklılaşma içinde olduklarını görürüz. Göçün devam eden bir süreç olması aynı zamanda dini ve mezhebi aidiyetle ilgili verilere ulaşmanın güçlüklerinden kaynaklanan bir takım belirsizliklerle beraber, Batı Avrupa'daki Müslüman göçmenlerin yaklaşık %90'ının Sünni ve %10'unun da Şii olduğu belirtilmektedir. Ancak göçmenler arasındaki dini farklılaşma sadece mezhepsel bir takım ayrışmalarla da sınırlı değildir, aynı zamanda çeşitli cemaat ve tarikat farklılaşmalarından da söz edilebilir(Günay, 2003: 41).

Sonuç

Türkiye'den Avrupa ülkelerine gerçekleşen göç 1950'nin sonları ile 1960'ların başlarında başlamış zaman zaman çeşitli nedenlerle artarak ya da azalarak günümüze kadar gelmiştir, günümüzde de devam etmektedir. Avrupa'ya iş gücü göçü kapsamında giden ilk işçi kafilesi 1957 yılında Almanya'ya gönderilen 12 kişilik gruptur. En çok göç edilen ülke Almanya olmuştur. 1950-1960'larda Batı Avrupa ülkelerinde son derece sınırlı sayıda Türk'e hatta Müslümana rastlanmakta iken; günümüzde çeşitli Avrupa ülkelerinde yaklaşık 15 milyon Müslüman ve 4 milyon kadar Türk bulunduğu tahmin edilmektedir(Günay, 2003: 39).

Bütün göç hareketlerinde görüldüğü gibi, göç ettikleri Avrupa toplumlarından farklı bir sosyo-kültürel yapıya sahip olan Türkler de bir takım uyum problemleri ile karşı karşıya kalmışlardır. Göçle birlikte başlayan bu uyum ve bütünleşme süreci her ne kadar göçün ilk dönemleri kadar şiddetli değilse de günümüzde de devam etmektedir. Bazı araştırmalara göre günümüzde de uyum problemleri yaşadıklarını söyleyen göçmenlerin oranı oldukça yüksektir.

Uyum problemleri kapsamında ortaya çıkan sorun alanları şüphesiz çok çeşitlidir. Ancak sorunun sosyo-kültürel boyutu dikkate alındığında en önemli ve yapılan araştırmalarda en fazla öne çıkan sorun alanlarının başında, dini tutum ve davranışlar, ibadetler, kültürel tutum ve davranışlar, günlük ilişkilerde karşılaşılan ön yargılar, dil sorunu ve yabancı düşmanlığını geldiği görülmektedir. Bu sorun alanlarından bazılarının son yıllarda artış gösterdiği yine bazı araştırmaların sonuçları arasında yer almaktadır.

Sosyo-kültürel bütünleşme, toplumları oluşturan bireylerin kendi kimlikleriyle içinde buldukları topluma katılmaları sürecidir. Bu ise ortak duygu ve değerler üretmekle yakından ilgilidir. Türkler örneğinde yapılan bazı empirik araştırma verilerine göre göçmenler arasında dinin pek çok sosyo-kültürel yapı unsurundan daha önemli bir yeri olduğu açıkça

görülmektedir. Bu son derece doğaldır, çünkü göçmenler gibi, bir topluluk veya gruba aidiyetin son derece önem kazandığı durumlarda bütünleşme, a-kültürasyon, asimilasyon, adaptasyon, kültürleşme ve hatta marjinalleşme, içe kapanma gibi sosyo-kültürel sorunlarının yaşandığı dönemlerde dinin önemi daha da artar.

Diğer taraftan fenomenolojik olarak bakıldığında, kaynağı ne olursa olsun dinlerin ortak duygu ve değerler üretmedeki etkisi dolayısıyla kimlik oluşturma ve onu beslemedeki rolü göz ardı edilemez. Kendi sosyo-kültürel kimliğini oluşturamayan, dolayısıyla benlik saygısı kazanamamış bir bireyin içinde yaşadığı toplumun sosyo-kültürel değerlerine saygı duyması ve dolayısıyla o toplumla barışık, uyum içinde bir sosyo-kültürel kimlik geliştirmesi, sahip olduğu sosyo-kültürel kimlikle içinde bulunduğu toplumda kendisine yer bulması mümkün gözükmediği gibi, bu bireylerin sosyo-kültürel uyumun önündeki en büyük engeller haline gelmesi de son derece muhtemeldir.

Sonuç olarak göçmenler için dinin önemi göz ardı edilmeden onun ortak duygu ve değerler üretmedeki ve kimlik oluşturmadaki işlevi dikkate alınarak, göçmenlerin içinde buldukları topluma katılmaları, başka bir ifadeyle içinde buldukları toplumla bütünleşmeleri sürecinde din-türel yaklaşımlara önem verilmelidir.

KAYNAKÇA

- ABADAN-UNAT, Nermin (2006). *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay. (2. Baskı), İstanbul.
- AHMAD, Feroz (2006). *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*, (Çev., S. Cem Karadeli), Bilgi Üniversitesi Yay, İstanbul.
- AKBALIK, F. Gül, KARADUMAN, B. Dilek, ORAL, E. Arzu, ÖZDOĞAN Belka (2003). "Yurtdışından Dönen Türk Öğrencilerin Uyum Düzeyleri ve Benlik Algıları", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, S. 1-2, s 1-11.
- ALTINTAŞ, İsmail (2008). *Dış-Göç ve Din*, Dem Yay., İstanbul.
- BEDIRHAN, Yaşar (2009). "Avrupa Birliği Ülkelerinde Yaşayan Türk Çocuklarının Kültürel Uyum Sorunları ve Çözüm Önerileri", *Akademik Bakış*, S. 16, s 1-7.
- BELET, Şerife Dilek (2009). "İki Dilli Türk Öğrencilerin Ana Dili Türkçeyi Öğrenme Durumlarına İlişkin Öğrenci, Veli ve Öğretmen Görüşleri (Fjell İlköğretim Okulu Örneği, Norveç)", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 21, s 71-85.
- BERGER, P. L. (1993). *Dinin Sosyal Gerçekliği*, (Çev., Ali Coşkun), İnsan Yay., İstanbul.
- BUDAK, Selçuk (2000). *Psikoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- CAN, N. ve CAN, M. (2009). "Yurtdışında Bulunan Türk Çocuklarının Eğitimleriyle İlgili Sorunları ve Çözüm Önerileri" *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, S. 1, s 112-130.
- EREN, Selim (2007). "Göç, Toplumsal Değişme ve Din: Avrupa'ya Göç Eden Türkler Bağlamında Bir Değerlendirme", *C. Ü. İlahiyat Fak. Dergisi*, S. 2, s 267-288.
- GIDDENS, A. (1999). *İleri Toplulukların Sınıf Yapısı*, (Çev. Ömer Baldık), Birey Yay. İstanbul.
- GITMEZ, Ali S. (1983). *Yurtdışına İşçi Göçü ve Geri Dönüşler*, Alan Yay., İstanbul.
- GÖKA, Erol (2006) *İnsan Kısım Kısım: Topluluklar, Zihniyetler, Kimlikler*, Aşına Yay., Ankara.
- GÜNAY, Ünver "Göç, Din ve Değişme: Batı Avrupa'daki Türk İşçileri Örneği" *Bilimname*, S. 3, s 35-64.
- HASIRCI, Osman Nuri (2008). *Almanya'daki Türklerin Siyasal Katılımı: Köln Örneği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KOCABIYIK, Hüseyin (2006). *Avrupa Birliği Süreci ve Batı Avrupa Türklerinin Türk-AB İlişkilerine Etkileri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- MÜTEVELLİOĞLU, Nergis Schulze "Yurtdışına İşçi Göçünün 40. Yılına Doğru: F. Almanya'daki Türklerin Değişen Profili Ve Sorunları" *Mülkiye*, S. 222, s 71-72.
- NURUAN, Mustafa, GÜNEŞ, Tacettin, BEDER, Rahime, GÜNEŞ, Şen Sadık, KALAYCI, Ahmet Rasim, KAPLAN, Mehmet "Federal Almanya'da Yaşayan Türklerin Aile Yapısı ve Sorunları Araştırması, <http://www.athgm.gov.tr/upload/mce/eskisite/files/almanya.pdf>, erişim 06.04.2012.
- ORAN, Baskın (2001). *Küreselleşme ve Azınlıklar*, 4. Basım, İmaj Yayınevi, Ankara.
- ORTAYLI, İlber (2006). *Son İmparatorluk Osmanlı*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- SCOTT, Robert A. (1976). "Deviance, Sanctions and Social Integration in Small-Scale Societies", *Social Forces*, S. 3 s 60-620.